

Jerzy Kleer

Plan badawczy Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” w kadencji 2012-2015: Zagrożenia globalne – barierami rozwoju

Wprowadzenie

Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk podejmuje projekt badawczy pt. *Zagrożenia globalne - barierami rozwoju*. Projekt ten nawiązuje do ukończonego w ostatnich miesiącach studium, którego zwieńczeniem był Raport „Polska 2050”.

W trakcie opracowania ostatniego Raportu okazało się, że w warunkach globalizacji oraz rewolucji informacyjnej analiza dotycząca możliwości rozwojowych poszczególnych państw, a także sektorów, musi w znaczącym stopniu uwzględniać szeroki kontekst międzynarodowy. W wielu przypadkach, w odniesieniu do państw małych i średniej wielkości, zwłaszcza słabiej rozwiniętych, jest to absolutnie niezbędne. Wnioski, jakie wynikły z doświadczeń prac nad Raportem „Polska 2050”, sprowadziły się do podjęcia tematu zagrożeń globalnych. Będą one w przemożnym stopniu determinowały rozwój świata w najbliższych dekadach. Zagrożenia te mają współcześnie specyficzny charakter polegający na tym, że w przeciwieństwie do przeszłości występują z większą intensywnością, stały się powszechne w skali całego globu, mają silne skłonności do kumulacji, a ponadto charakteryzują się dużą wizualnością wskutek rewolucji informacyjnej. Ponadto zaczynają się pojawiać nowe zagrożenia występujące obecnie jeszcze w niewielkiej skali, ale w perspektywie najbliższych kilku dekad mogą one przybrać znacznie na sile.

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, zwłaszcza Departament Badań Strategicznych, jest także bardzo zainteresowane tą problematyką i zgłosiło chęć współuczestnictwa w tym przedsięwzięciu. Nad całym projektem badawczym Patronat honorowy objął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Bronisław Komorowski.

Wynikiem tej współpracy będzie organizowana przez BBN w Pałacu Prezydenckim konferencja identyfikująca globalne zagrożenia oraz konferencja podsumowująca efekt końcowy projektu badawczego.

Efekty projektu badawczego *Zagrożenia globalne - barierami rozwoju* mają stanowić nie tylko studia naukowe, ale także, a może przede wszystkim

cykl konferencji dla grona specjalistów ze sfery nauki i szeroko rozumianych sfer gospodarczych, zwłaszcza sektora bankowo-finansowego, a także liczego grona decydentów politycznych oraz organizacji pozarządowych.

Koncept programowy projektu *Zagrożenia Globalne – barierami rozwoju w układzie konferencyjnym*

Przewidujemy, że projekt badawczy *Zagrożenia globalne – barierami rozwoju* zrealizowany powinien zostać w okresie: ostatni kwartał 2012 r – pierwszy kwartał 2015 r. Harmonogram przewidywanych konferencji jest następujący:

Termin konferencji		Tematyka konferencji
2012	IV kwartał	1. Identyfikacja globalnych zagrożeń
2013	I kwartał	2. Światowy kryzys kapitalizmu
	II kwartał	3. Zagrożenia jakości życia człowieka
	IV kwartał	4. Czy kryzys światowych zasobów
2014	I kwartał	5. System informacyjny a kryzys intelektualny
	II kwartał	6. Zmiany środowiska i ich następstwa
	IV kwartał	7. Konsekwencje powstawania megamiast
2015	I kwartał	8. Konferencja podsumowująca

Opracowane w trakcie realizacji programu (projektu badawczego) studia, ekspertyzy i analizy będą omówione i przedyskutowane w trakcie kolejnych konferencji, a następnie opublikowane w formie wydawnictw książkowych i w czasopiśmie Komitetu Prognoz.

Krótką charakterystyką tematów konferencji

1. Identyfikacja zagrożeń globalnych

Pierwsza konferencja poświęcona będzie wstępnej charakterystyce zagrożeń globalnych, ograniczających i utrudniających rozwój w skali światowej. A także metodologii badań owych zagrożeń. Przedstawione zostaną również zagrożenia odnoszące się do Polski, zarówno współcześnie, jak i w dłuższej perspektywie. Wyniki konferencji w jakimś najogólniejszym stopniu określą główne wątki kolejnych spotkań.

2. Światowy kryzys kapitalizmu

Światowy kryzys kapitalizmu należy rozpatrywać w trzech segmentach, które są jednak bardzo silnie ze sobą powiązane. Dotyczy to sfery politycznej, ekonomicznej i społecznej. Kryzys w sferze politycznej dotyczy pierwszej kolejności braku ładu światowego, kryzysu systemu demokratycznego, szerokiego upowszechniania się systemów quasi-autorytarnych czy wręcz autorytarnych,

a także licznych i wpływowych związków poza systemowych. Problemem podstawowym są tu wzajemne relacje między państwami narodowymi (suwerennymi), a globalnym rynkiem światowym i instytucjami światowymi. Ów brak ładu światowego jest szczególnie widoczny wskutek kryzysu mechanizmów wolnego rynku; przejawia się to między innymi w rozerwaniu sfery gospodarki realnej i pojawieniem się na szeroką skalę gospodarki wirtualnej, która w coraz silniejszym stopniu dominuje nad tą pierwszą. A także w sile korporacji ponadnarodowych, które w coraz większym stopniu wpływają nie tylko na procesy gospodarcze, ale także na politykę, zarówno poszczególnych państw, jak i na cały system światowy. Innym przejawem zagrożeń globalnych jest bardzo szybki wzrost gospodarczy tzw. gospodarek wschodzących, których ekspansja prowadzi do zasadniczej zmiany układu sił ekonomicznych w skali światowej, zwłaszcza jeśli uwzględnimy dłuższą perspektywę czasową. Innym przejawem owych zagrożeń z pogranicza sfery ekonomicznej i społecznej jest pojawienie się różnych trajektorii rozwoju, podważających dotychczasową wizję rozwoju według modelu cywilizacji euro-atlantyckiej. Kryzys społeczny kapitalizmu ma kilka ważnych wyznaczników, wśród których za najważniejsze należy uznać głębokie rozchwianie struktury społecznej, z wydzieleniem swoistej podklasy o dominującym znaczeniu dla procesów społecznych, politycznych, i ekonomicznych, jakim jest grupa związana z kapitałem finansowym. A także konflikty związane z wielokulturowością.

3. Zagrożenie jakości życia

Zagrożenie jakości życia ma wiele wymiarów, wśród których kilka zasługuje na szczególne zaakcentowanie. Podstawowy, na jaki należy w szczególności zwrócić uwagę, wiąże się z olbrzymim przyspieszeniem zmian w prawie wszystkich obszarach życia człowieka. Zdolność dostosowawcza człowieka do owych zmian wymaga jednak znacznie dłuższego czasu, aniżeli sama zmiana. Nowe problemy pojawiające się do rozwiązania są związane nie tylko ze stosunkowo szybkim wzrostem ludności, ale z jego bardzo zróżnicowanym rozmieszczeniem, głównie w krajach Południa, i relatywnym, a nawet absolutnym spadkiem ludności Północy, zwłaszcza w Europie. Pociąga to za sobą fale przepływów ludności, co wywołuje za sobą nie tylko konflikty mentalne, religijne, ale liczne i groźne zagrożenia rozruchów itp. Jednocześnie w krajach Północy będzie miał miejsce dosyć szybki wzrost średniej długości życia człowieka i gwałtowna zmiana struktury wiekowej, a co zatem idzie problemy związane ze zmianami funkcjonowania tych społeczności. Innym, i zapewne ważniejszym zagrożeniem jest już obserwowane, a w przyszłości nasilające się zjawisko bezrobocia, mające uwarunkowania głównie, chociaż nie wyłącznie, w strukturze zatrudnienia, tzn. w sferze usług, wskutek masowej komputeryzacji. Pojawi się na wielką skalę problem nietrwałości zatrudnienia, szybkich i częstych zmian w kwalifikacjach zawodowych, nadmiar jednych specjalności i niedostatek innych. A także powolny wzrost dochodów czy wręcz ich stagnacja czy nawet regres.

Jednakże na jakość życia istotny wpływ ma i zapewne będzie miał bardzo zróżnicowany podział dochodów, jako efekt niekontrolowanej gospodarki rynkowej.

4. Czy kryzys światowych zasobów

Mimo licznych zagrożeń globalnych, świat jako całość będzie się rozwijał, chociaż poszczególne państwa czy całe grupy będą charakteryzowały się różną dynamiką. Pojawią się liczne napięcia czy wręcz zagrożenia dla rozwoju, związane z długofalowymi skutkami rosnących cen paliw kopalnych; wystąpią konflikty czy wręcz globalne zagrożenia związane z zażegnaniem kryzysu energetycznego. Nieznana jest obecnie odpowiedź na pytanie: czy grożą nam konflikty i wojny o surowce? Innym wielkim problemem jest potencjalnie możliwa podaż żywności, nie tylko dla wzrastającej ludności (ok. 9 miliardów w 2050 r.), ale także dla ewentualnej zmiany diety w tzw. gospodarkach szybko się rozwijających. Jakie będą w przyszłości dominowały mechanizmy regulacyjne dotyczące cen żywności, jej podaży; na ile uda się zminimalizować głód w krajach najsłabiej rozwiniętych?

5. System informacyjny a kryzys intelektualny

Rewolucja informacyjna stworzyła olbrzymie możliwości powiązań, skrócenia czasu i przestrzeni, dla kontaktów gospodarczych, naukowych, społecznych, a także politycznych. Informacja stała się praktycznie dostępna dla większości społeczności świata. Sieciowy świat powiązań ma liczne pozytywne skutki, często jednak ukrywa czy zamazuje zagrożenia.

Wśród licznych zagrożeń należałoby przede wszystkim wymienić następujące: występuje zjawisko swoistej fragmentaryzacji wiedzy, co skutkuje wąskim oglądem rzeczywistości. Przekłada się to na wąskie specjalizacje nie tylko kształcenia, zwłaszcza na poziomie wyższym, ale także na zbyt jednostronną ocenę zagrożeń, które współcześnie charakteryzują się silną kumulatywnością. Wiedza w coraz większym stopniu staje się towarem, w czym szczególną rolę odgrywają wielkie korporacje; Internet staje się nie tylko źródłem wiedzy, ale także ważnym mechanizmem rozpowszechniania fałszywych informacji; innym, groźnym zagrożeniem stają się upowszechnianie poglądów związanych z różnego rodzaju ruchami populistycznymi, pociągające groźbę buntów, czasami uzasadnionych, ale także nie mających racjonalnych podstaw. I co ważniejsze, zarówno Internet, jak i telewizja wykształca i upowszechnia „Społeczeństwo spektaklu”, niesłuchanie groźne dla intelektualnego rozwoju. Ponadto, szeroko rozumiany system informacyjny, wraz z postępującą automatyzacją i robotyzacją produkcji, prowadzi też do ogromnych zmian społecznych i wynikających z nich zagrożeń, omawianych wcześniej w związku z zagrożeniami jakości życia: bezrobocie czy nietrwałości zatrudnienia, nadmiernego rozwarstwienia społecznego itp.

6. Zmiany środowiska i jego następstwa

Działalność ludzi wywiera silny wpływ na środowisko, w którym żyjemy. Ocenia się, że na usunięcie wywołanych przez nas zmiany w ciągu 1 roku, Natura potrzebuje 1,5 roku. Pojawia się tu kilka podstawowych problemów, na które należy odpowiedzieć z punktu widzenia długofalowego rozwoju. Należą do nich m.in.: perspektywa zmian klimatycznych wywołanych działalnością człowieka; stan zalesienia globu i skutki zmniejszenia powierzchni lasów; deficyt wody w skali światowej, pustynnienie Afryki i obszary chronicznego niedożywienia i głodu; czy i jakie istnieją możliwości likwidacji czy tylko łagodzenie deficytu wody.

7. Konsekwencje powstawania mega miast

Jedną z ważnych prawidłowości współczesnego rozwoju jest bardzo szybkie przesuwanie ludności ze wsi do miast. Współcześnie żyje w miastach ponad 50% ludności, tzn. prawie 3,5 miliarda. Do 2050 r. wynik takiego wzrostu ocenia się na blisko 6 miliardów, tj. prawie 2/3 ludności świata. To, co jednak jest szczególnie istotne, wiąże się z pojawianiem tzw. megamiast. Pojawienie się wielkich aglomeracji, liczących od kilkunastu do kilku dziesięciu milionów mieszkańców stwarza całkowicie nowe problemy ich funkcjonowania oraz - co ważniejsze - olbrzymie zagrożenia. Począwszy od olbrzymiego bezrobocia, znacznej części nie wykwalifikowanej siły roboczej, i to żyjącej w slumsach, istnienia różnego rodzaju organizacji mafijnych, w znaczącym stopniu rządzących danym terytorium, słabym rozwojem usług publicznych, gangach, etc. Już współcześnie wielkie aglomeracje typu Mexico City czy Bombaju, także w takich państwach jak USA czy nawet Japonia, mają problemy prawne, społeczne, a także polityczne związane z ludnością napływową. Jak dotąd nie znaleziono dobrego rozwiązania, nawet wówczas, kiedy sektor publiczny aktywnie uczestniczył w łagodzeniu pojawiających się problemów.

8. Konferencja podsumowująca

Konferencja podsumowująca miała by na celu: po pierwsze, ocenę końcowego Raportu; po wtóre, analizę sytuacji politycznej w świecie, zwłaszcza pod kątem zagrożeń konfliktami zbrojnymi; po trzecie wreszcie, stan bezpieczeństwa (zagrożeń) dotyczących Polski. Problemy drugi i trzeci byłyby wkomponowane w problematykę poszczególnych konferencji.

Prof. dr hab. Jerzy Kleer
Wiceprzewodniczący Komitetu Prognoz
„Polska 2000 Plus”

Działalność Komitetu

W pierwszej połowie 2012 roku Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN zorganizował dwie konferencje oraz dwa posiedzenia plenarne Komitetu:

- „Zmiany w gospodarce światowej”, (styczeń 2012, Mądralin);
- „Kreatywność i Innowacyjność. Jakiego ładu społeczno gospodarczego potrzebują Polacy” (marzec 2012, Mądralin)
- „Megatrendy globalnych przemian w perspektywie połowy XXI wieku” (maj 2012 Pałac Staszica)
- Prezentacja raportu Jorgena Randersa dotyczącego rozwoju świata do roku 2052 (maj 2012 Pałac Staszica)

Przedmiotem obrad podczas konferencji „**Zmiany w gospodarce światowej**”, która odbyła się w dniach 18-19 stycznia 2012 r., była dyskusja nad uzyskaniem szerokiego obrazu ukazującego zmiany w gospodarce światowej. I to zarówno z punktu widzenia zmian w układzie sił ekonomicznych, poszczególnych grup państw, jak również mechanizmów rządzących gospodarką światową. Chodziło w szczególności o ukazanie na ile obowiązujące w przeszłości paradygmaty (w ostatnich kilku dziesięcioleciach) uległy zmianie czy tylko modyfikacji. Szczególne znaczenie miała prezentacja wzajemnych relacji między globalizującą się gospodarką a państwami suwerennymi zarówno tymi, które można zaliczyć do mocarstw globalnych, jak i państw średnich i małych, rozwiniętych i tych mniej zaawansowanych w rozwoju

Przedmiotem obrad na konferencji „**Kreatywność i Innowacyjność. Jakiego ładu społeczno gospodarczego potrzebują Polacy**”, która odbyła się w dniach 15-16 marca 2012 r. była dyskusja dotycząca określenia społecznych, gospodarczych i psychologicznych podstaw nowego ładu zbiorowego Polski. Powinien on się charakteryzować innowacyjnością i kreatywnością myślenia i działania, a także społeczną integracją i zdolnością rozwoju. Referaty skoncentrowane były wokół trzech wątków: wskazywania alternatyw systemowych, identyfikacji cech najbardziej odpowiednich dla Polski oraz warunków stymulacji kreatywności i innowacyjności. Analizy dotyczące naszego kraju prowadzone są w kontekście szerszym: współczesnego kapitalizmu i jego perspektyw

Przedmiotem obrad posiedzenia plenarnego Komitetu w dniu 17 maja 2012 r. były „**Megatrendy globalnych przemian w perspektywie połowy XXI w.**”. Dyskusja dotyczyła określenia głównych kierunków globalnych zmian cywilizacyjnych w długim okresie, tj. prawie czterdziestu lat. Referaty skoncentrowane były wokół trzech wątków: gospodarki, przemian społecznych i instytucjonalnych. Podział ten jest jedynie wskazówką, ułatwiającą prezentacje poglądów, ponieważ wiele z prezentowanych megatrendów ma charakter wielowymiarowy. Szczególne znaczenie miało podjęcie dyskusji nt. przyszłych modeli

sprawowania władzy (m.in. roli państwa, społeczeństwa i kapitału) oraz kształtu gospodarki.

W dniu 29 maja 2012 r. odbyła się wspólna konferencja Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN oraz Polskiego Towarzystwa Współpracy z Klubem Rzymskim, poświęcona prezentacji najnowszej globalnej prognozy **Jorgena Randersa** dotyczącej rozwoju świata do 2052 r. J. Randers był współautorem globalnej prognozy „Granic wzrostu” z 1972 r., do której nawiązuje w najnowszym opracowaniu.

Komitet swoje prace nad Projektem **Polska 2050** zakończył opublikowaniem książki pt. „Wizja Przyszłości Polski – Studia i Analizy. Tom III Ekspertyzy”, która stanowi odpowiedź grona naukowców na zaproszenie Komitetu Prognoz do wzięcia udziału w Projekcie Polska 2050.